

випадках їх типізації й індивідуалізації, а також для створення гумористичного ефекту та народного колориту в „Енеїді”.

Література

1. **Котляревський І. П.** Повне зібрання творів / І. П. Котляревський. – К., 1969. – С. 329.
2. **Білоноженко В. М.** Фразеологічний словник української мови : в 2-х т. / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. О. Винник та ін. – К. : Наук. думка, 1993.
3. **Ужченко В. Д.** Вивчення фразеології в середній школі : посіб. для вчителя / В. Д. Ужченко. – К. : Рад. шк., 1990. – 175 с.

Н. Д. Коваленко

(Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка)

АСПЕКТИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФРАЗЕМІКИ ГОВІРОК

Фразеологічній системі українського діалектного мовлення притаманні варіативність структури і значень, мобільність лексичних компонентів, здатність ілюструвати світогляд і культуру етносу. Вивчення діалектних фразеологізмів сприяє розумінню мовної картини світу окремих носіїв говірок, а відтак і нації загалом, уможливило розв'язання низки теоретичних проблем діалектології.

Ареальна фразеологія стала об'єктом активних досліджень науковців, і на сьогодні маємо окремо видані фразеологічні словники, що презентують усі три наріччя української мови, а це значно розширило емпіричну базу даних для сучасних досліджень: західнополіські (Г. Аркушин, З. Мацюк), середньополіські (Г. Добролюжа), степові говірки Донбасу, східнослобожанські (В. Ужченко, Д. Ужченко), наддніпрянські (В. Чабаненко), західноволинські (Г. Аркушин), лемківські (Н. Вархол і А. Івченко, Г. Ступінська і Я. Битківська) та південноволинські говірки (Н. Кірілкова). Зауважимо, що тексти зв'язного говіркового мовлення, опублікування яких активізувалося останнім часом,

є багатовимірним, комплексним і самодостатнім джерелом у пізнанні процесів фразеотворення.

Автокоментування як метод запису фразеологізмів та методика досліджень ареального мовлення, на нашу думку, має важливе значення в пізнанні явища народження фразеологічної одиниці, і її різноаспектного функціонування. Народжуючись у тексті, реалізуючись у нових форматах, фразеологізми набувають переносності, переосмислення, але все ж „утримують” щось первинне, початкове. Зіставлення текстів і словникових фразеологічних статей демонструють ще реальну межу між словосполученням і вже фразеологізмом: закарпатські говірки – *Было ісе дуже даўно / коли ѡа шчи д'іўкоў была // жыла ў нас у сил'і Моль'іна // тазда ў нійі даўно ўмер / ма́ла йе"н.у д'іўку таі ота с'а вўд:ала на стóрону* [6, с. 113], у словнику – *це тоді (тогда), як баба дівков була* ‘дуже давно’ [5, с. 238]; гуцульські – *‘хочу роуска’зати ма’лен’ку іс’тор’ію за се"ло По"нови"ч'і // вуно 'було 'дуже мале то"то се"ло // кулис" даўно іше ѡак панувала ў нас 'Аўстр'іа / за Аўстр'іскоуїі імпер'ііі / 'были па'ни тут // 'мали ф'іл'вароук* [7, с. 28], у словнику – *за небіжки Австрії* 1. за часів Австро-Угорської імперії; 2. дуже давно [5, с. 484].

Інформаційна достатність діалектного тексту підтверджується й автокоментуванням носіїв говірки походження окремих сталих виразів, характерних для їх місцевості. Мовець намагається чіткіше й повніше передати співрозмовнику зміст свого повідомлення, найтонші емоції та стани (дошукуючи слова, відтворюючи фразеологізми) у момент, коли не має впевненості, що реципієнт точно його розуміє, „правильно” сприймає інформацію. Автокоментар історії постання сталих виразів знаходимо у збірках текстів діалектного мовлення різних часів і територій, наприклад: середньополіські говірки – *Бобер ѡак уг'лане л'уд'іну / то 'вел'мі'п'лаче по 'д'ет'ах / ѡого 'наша 'мат'і 'бачи'ла з 'д'ет'мі" / і так в"он 'плакаў 'кажут / так с'л'ози' 'котец:а ѡак з бобра* [ГУМ, Житомирська область с. Селезівка Овруцького району с. 76]; буковинські говірки – *до ш'коли кни'жок не" 'булости / ў'чилиси х'т'ілі / ў'читиси на 'чому / а те'перки не" х'т'а ў'читиси*

ц'і д'іти / не^н хт'а / ди'тино // а йак рум'ини б'илисти / хто не^н хт'іу у'читиси // те^нперки кажут / не^нма на тебе рум'іна (сміт Кельменці Кельменецького р-ну Чернівецької обл.). О. Курило в 1928 р. на території Поділля записала текст про те, як жінці вставили клепки: *Приходи додому тий кажи до чоловіка: „Бач, трасця твої матири, ти казав, шо в мєни нимá клєпок, а в мєни є аж дві”* [4, с. 47]. У записах 1968 р. наддністрянських говірок знаходимо схожу розповідь: *а ви / можі / маїстир? // маїстир // мін'і чо'лу'в'ік кажи / шо мін'і клепки бракуйи // н'є вам ни бракуй клепки / вам бракуйє дв'і // ну та наї буде / в'ін с'і на йидну помилю // а ви з'робити мін'і клепку? // з'робіу // а йа заплачу* [3, с. 266].

Важливими є дослідження виявів функціонування фразем у говірковому мовленні, бо саме „діалектологічність” передбачає особливу увагу до розмовності – які слова, словосполучення можуть заступати фразеологізм і навпаки. У момент комунікації, коли до якоїсь інформації, повідомлення долучається співрозмовник, фразеологізм із периферійної зони (у плані функціональної ролі) переходить у центральну, стає максимально навантаженим, наприклад: волинські говірки Полісся – *і з'ара йік'ішо йа пубачу де ск'рипку там // то йа пр'осто / стар'ей ч'оло'в'ік / но йа пр'осто / аж мєне / всá кожа з'райє // та'ку о'хоту йа мав* [1, с. 155]; слобожанські – *ха'з'айка нам да'ла куку'рузи / н'є / да'вайте з'варемо хоч' не ва'рили ж н'і'ч'ого / побули ш'іст' м'іс'ац'іу / н'і разу борш'ч'у у' рот'і у' нас не було* [8, с. 39]; буковинські – *то та'кі пом'ідори шо // е-е // можна за'багнути йіх // йа аш' слину ли'гайу* [2, с. 87].

Саме опис фраземіки сучасного говіркового мовлення на основі текстів уможлиблює не тільки поглиблення фразеологічних досліджень української мови, а й з'ясування проблемних питань про збереження чи втрату говіркових явищ, про нашарування та глибинний у часі зв'язок між діалектизмами і компонентами фразеологізмів.

Література

1. **Аркушин Г.** Голоси з волинського Полісся. Тексти / Г. Аркушин. – Луцьк, 2007. – 533 с. 2. **Буковинські** говірки : хрестоматія діалектних текстів / укл. Руснак Н., Гуїванюк Н.,

Бужинська В. – Чернівці : Рута, 20006. – 383 с. 3. **Говори** української мови : зб. текстів / укл. : С. Ф. Довгопол, А. М. Залеський, Н. П. Прилипко ; відп. ред. Т. В. Назарова. – К. : Наук. думка, 1977. – 590 с. 4. **Курило О.** Матеріали до української діалектології та фольклористики / О. Курило. – К., 1928. – 135 с. 5. **Лексикон** львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дідик-Меуш. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 896 с. 6. **Українські** закарпатські говірки. Тексти / упоряд. та примітки: О. Ф. Миголинець, О. Д. Пискач. – Ужгород, 2004. – 400 с. 7. **Українські** говірки південно-західного наріччя. Тексти / упоряд. Глібчук Н. М. – Л., 2005. – 238 с. 8. **Українські** східнослобожанські говірки: сучасні діалектні тексти : навч. посіб. / упоряд. : К. Д. Глуховцева, В. В. Леснова, І. О. Ніколаєнко ; за ред. К. Д. Глуховцевої. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 424 с.